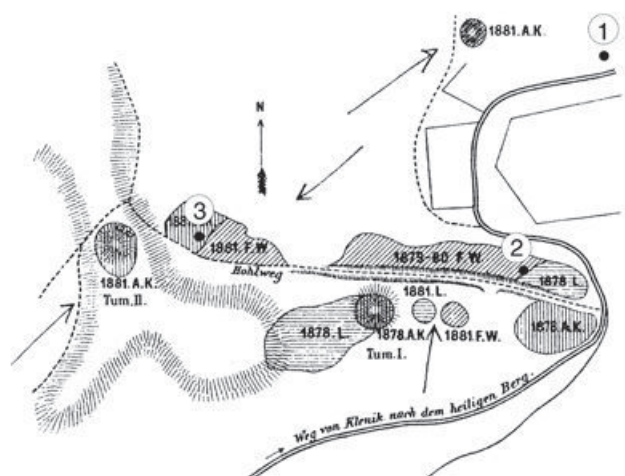




Železnodobna naselbina pri Vačah je stala na vzpetinah Slemšek s cerkvico sv. Križa ter na Zgornji in Spodnji Kroni za njim. (FOTO: SLAVKO CIGLENEČKI)

Kje je Janez Grilc s Klenika v resnici našel vaško situlo?

- Na ustno izročilo se ne kaže zanašati, še zlasti če imamo na voljo pisne dokumente
- Janez Grilc situle ni našel na ledini Nad lazom, ampak v Ronkarjevih dragah



Hochstetterjev načrt halštatskih grobišč pri Kleniku iz leta 1883. Št. 1 označuje najdišče vaške situle po Dežmanu (Laz), št. 2 po Vugu (Nad lazom) in št. 3 pravo najdišče (Ronkarjeve drage).

VAČE Čeprav spadam med starejše slovenske arheologe in se ne ukvarjam samo z enim ozkim področjem, na primer z eno samo arheološko dobo, samo z naselbinami ali samo z lončenino, moram priznati, da sem se raziskovanju starejše železne ali halštatske dobe, ki gotovo predstavlja enega vrhuncev prazgodovine na zdajšnjem slovenskem ozemlju in je trajala od 8. do 4. stoletja pr. n. št., začel resneje posvečati šele pred nekaj leti. Dotlej sem proučeval predvsem mlajšo železno ali latensko dobo in drobne najdbe rimske dobe. O znameniti vaški situli je arheolog **Davorin Vuga**, ki se je veliko ukvarjal z železnodobnimi Vačami in tam tudi izkopal, leta 1982 zapisal: Figuralna situla z Vač (6. stoletje) sodi med najdragocenejše izkopenine ne le s slovenskih tal, ampak tudi s tal srednje in jugovzhodne Evrope. Analize starosti grobov s spomeniki situlske umetnosti, ki jih je v letih pred razpadom Jugoslavije opravil moj profesor

na oddelku za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani **Stane Gabrovec**, so sicer jasno pokazale, da so vaška situla in druge podobno okrašene bronaste situle in bojvniške pravokotne pasne spone v resnici nastale v domačih delavnicah šele v 5. stoletju pr. n. št.

V Ljubljani zaradi skoposti učitelja Preden se lotim vprašanja, kje blizu Vač je kmečki fant **Janez Grilc** leta 1882 izkopal vaško situlo, naj razkrijem, da je prišla v Kranjski deželni muzej v Ljubljani in ne v dvorni Naravoslovni muzej na Dunaju zaradi skoposti učitelja na Vačah **Franca Peruzija** in njegove napačne ocene vrednosti izjemne najdbe. Ta v pismu, ki ga je poslal kustosu dunajskega muzeja

Josefu Szombathyju 10. maja 1882, omenja, da je hotel imeti Grilc za dragoceno in izvrstno ohranjeno bronasto situlo 20 goldinarjev, on pa mu jih je bil pripravljen dati samo 12. Potem ko je Peruzi o odkritju obvestil **Dragotina Dežmana**, kustosa Deželnega muzeja v Ljubljani, se ta ni obotavljal in je situlo odkupil za 18 goldinarjev in 20 vinarjev. Znameniti starinokop **Jernej Pečnik** je o tem v svojem podlistku o grobovih starejše železne dobe na Dolenjskem v dnevniku Slovenec 17. julija 1886 napisal: »Ta znamenita posoda je več tisoč goldinarjev cenjena, kjer samo ena te vrste se je še našla, ter je v nekem

muzeju na Laškem. Kmetški fant Janez Grilc s Klenika pri Vačah je to skopal in muzej v Ljubljani je kupil od njega za 18 gold. Fant ni vedel ceniti, kaj je vredno; spodobilo bi se pač, da bi se njem kako darilo dalo. Znabiti se je tudi, a meni ni znano.« Zdaj pa k temi. Dežman je v Vodniku po Kranjskem deželnem muzeju, natisnjem leta 1888, ko je bila 2. decembra slovesno predana namenu nova muzejska zgradba, na začetku opisa »slavne vaške situle« navedel podatek, da je bila izkopana v bližini groba vojščaka, ki je nosil na glavi čelado negovske vrste. O tem grobu vemo, da ga je za božič 1878 neki pastirček izkopal na ledini Laz oziroma Gornji laz severno od poti, ki vodi s Klenika proti Cvetezu. Podatek je napačen. Dežman je pisal vodnik očitno v naglici in precej na pamet, pa še spomin ga je začel zapuščati, saj je pozabil, da je sam leta 1883, to je komaj leto dni po odkritju, kot najdišče situle navedel povsem drugo mesto blizu Klenika.

Ni bila na ledini Nad lazom!

Prevladujoče mnenje med strokovnjaki in v literaturi je, da je bila vaška situla najdena na ledini Nad lazom severno od kolovoza za Slemško, ki se od omenjene poti proti

Cvetezu odcepi proti zahodu. Ta podatek je najprej objavil arheolog **Davorin Vuga** leta 1981 v glasilu Slovenskega arheološkega društva Arheo, za katero je napisal kratek članek ob bližnji stoletnici odkritja vaške situle. Izvedel ga je od sina najditelja situle, ki se je spominjal tudi, da je njegov oče s figuralnimi prizori okra-

Slovenije), bi ugotovili, da se na ustno izročilo ne kaže zanašati, še zlasti, če imamo na voljo pisne dokumente, ki so nastali kmalu po nekem odkritju.

Dežman je v obsežni razpravi o vaški situli, ki je bila leta 1883 v treh nadaljevanjih natisnjena v Poročilih Osrednje komisije za raziskovanje in varstvo



Da bo resnici zadoščeno, bo treba tisti pano Arheološke poti Vače, ki označuje kraj odkritja situle z Vač, prestaviti precej proti zahodu.

šeno bronasto vedrico našel 17. januarja 1882, na dan sv. Antona. V leta 1982 natisnjem vodniku Železnodobne Vače, ki je že zdavnaj razprodan, je Vuga na načrtu, ki prikazuje lego naselbine in grobišč, najdišče situle označil s črnim krožcem. Isto najdišče navedel med drugim tudi kustos Narodnega muzeja Slovenije **Peter Turk** v katalogu leta 2005 prirejene razstave spomenikov situlske umetnosti na Slovenskem, ki ima naslov Podobe življenja in mita, in arheologinja **Vojka Cestnik** v svojem vodniku Arheološka dediščina Vač iz leta 2009. Na domnevem najdišču znamenite situle na ledini Nad lazom je bil junija 2008 postavljen eden od enajstih panojev Arheološke poti Vače, ki nosi oznako Situla z Vač.

Pa je Janez Grilc s Klenika vaško situlo res našel tam? Zanesljivo ne. Če bi moji kolegi natančno prebrali to, kar je o kraju odkritja že leta 1883 napisal ljubljanski kustos Dežman, ali bi natančno pregledali pisma, ki jih je učitelj Peruzi pošiljal dunajskemu kustosu Szombathyju (njihove prepise že desetletja hrani Arheološki oddelek Narodnega muzeja

umetnostnih in zgodovinskih spomenikov na Dunaju, jasno napisal, da je kmečki fant (to se pravi Janez Grilc) našel situlo nedaleč od mesta, kjer je bila izkopana čelada s perjanico (Raupenhelm), ki je prišla v posest cesarskega Dvornega muzeja na Dunaju. Isti podatek v enem od pisem navaja Peruzi, zapisan pa je celo v eni od inventarnih knjig Prazgodovinskega oddelka dvornega Naravoslovnega muzeja na Dunaju. »Čelada s perjanico« je Dežman imenoval prvo od treh čelad z dvema grebenoma, ki so bile na grobiščih pri Vačah odkrite že v osemdesetih letih 19. stoletja. Ležala je v vojščakovem grobu, izkopenem 11. avgusta 1881 na Ronkarjevih dragah severno od kolovoza za Slemško že tik pod železnodobno naselbino. Ronkarjeve drage so zato pravo najdišče vaške situle.

Da bo resnici zadoščeno, bo treba tisti pano Arheološke poti Vače, ki označuje kraj odkritja situle z Vač in zdaj stoji na ledini Nad lazom, prestaviti precej proti zahodu.

DRAGAN BOŽIČ,
INŠTITUT ZA ARHEOLOGIJO
ZNAJSTVENORAZISKOVALNEGA
CENTRA SAZU V LJUBLJANI



TOMAŽ LAUKO